

ПУТУЈУЋИ КРОЗ ТРАНЗИЦИЈУ: ОД ПРЕЖИВЉАВАВАЊА
ДО ПРОЦВАТА
Карен Калхун, OCLC

Наташа Васиљевић*

Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, Београд

На недавно одржаној Cobiss конференцији запажено излагање имала је потпредседница *WorldCat&Metadata services OCLC*-а, Карен Калхун. Основне теме излагања биле су трендови у библиотекарству и библиотечкој пракси, преусмеравање библиотечког универзума са библиотеке на корисника и са проналажења информације на њену испоруку, интерактивна комуникација нове генерације библиотечких каталога и правци којима се може постићи ефикасност при управљању метаподацима.

Фактори који су имали највећи утицај на промене у библиотекама и библиотечкој пракси припадају технолошком, друштвеном и генерацијском плану. Понекад се професионално искуство и устаљена пракса због ових фактора драстично мењају преко ноћи. Чињеница је да библиотеке брзо прихватају новине и да успевају да професију и институцију прилагоде актуелним тенденцијама и захтеви-

ма заједнице на начин који често преко транзиције доводи до процвата, а све захваљујући сталном дијалогу и сарадњи.

Можемо се сложити да су основни трендови у библиотекарству и библиотекама притисак финансијера да се смање буџет, особље и складишни простор; променљиво информацијско окружење коме се библиотеке прилагођавају на различите начине и преиспитивање темељних библиотечких вредности. Прва тенденција уочена је много пре најновије економске кризе у већини библиотека: најпре је дошло до свеопштег смањења буџета намењеног обнављању фондова, а у последњих неколико година и оног намењеног ангажовању персонала. На удару је пре свега особље које се бави техничким врстама услуга, са каталогизацијом на првом месту, иако се паралелно јавља потреба за увођењем нових врста услуга које се односе пре свега на електронски

* vasiljevic@unilib.bg.ac.rs

приступ документима. У тежњи да задовоље и захтеве финансијера и захтеве корисника, библиотеке су усмерене на заједничко конципирање нових услуга и нових облика сарадње. Нове услуге пре свега се тичу формирања репозиторијума, сарадње са издавачима и укључења у издавачке активности надређене институције као и развој нових партнерских односа. Они се остварују са институцијама из непосредног окружења, као и са онима које су физички удаљене али компатибилне за сарадњу по одређеним параметрима и на одређеним конкретним пројектима. Библиотеке се фокусирају на откривање сопствених скривених колекција, активно се укључују у систем образовања, учења и истраживања креирањем портала и радних станица и омогућују непрекидан приступ већини својих ресурса. Ово је по правилу праћено реновирањем постојећих зграда, измештањем магацина и набавком нових технолошких система који пружају подршку новим циљевима које библиотеке пред себе постављају.

Приоритет, наравно, више нису ни особље, ни књиге, већ корисници. Да би се они поставили на прво место, потребно је сагледати библиотеку као физички и као виртуелни простор, при чему су обе компоненте битне и не смеју бити занемарене, иначе долази у питање сам њен опстанак. Улагања се у том смислу усмеравају на реновирање постојећих и изградњу нових библиотечких здања прилагођених корисницима, док су особље и књиге само део декора, уколико већ нису сасвим измештени и скрајнути, што се све чешће дешава. Креирање библиотечког сајберпростора други је приоритет транзиционог процеса у библиотекама и оно је у бити одговор на актуелни однос понуде и потражње у свету информација данас када од стотину претрага њих скоро деведесет почиње коришћењем интернет претраживача, а свега две на библиотечким мрежним страницама. Обрт у поима-

њу библиотеке раван је коперниканском обрту схватања света, будући да библиотека није више центар (информацијског) универзума, већ је то корисник. Њему су осим библиотечких колекција и услуга доступни и многи други извори информација које библиотека мора на различите начине интегрисати у своју понуду уколико жели да остане релевантан фактор корисничког универзума. Што су метаподаци боље повезани, квалитетнији и комплетнији, корисника ће бити више, а свако истраживање мора бити усмерено на циљане кориснике и полазити од њихових навика и потреба, па се тек онда посветити свим осталим факторима. Информације које библиотека нуди можда јесу квалитетније, али често нису тако лако доступне и то је управо сегмент који ће се у будућности развијати.

Према истраживању библиотека Универзитета Минесоте из фебруара ове године основни трендови регистровани међу њиховим корисницима јесу:

- да корисници откривају релеванте информационе изворе ван библиотечког система;
- да корисници очекују да проналажење тражене информације укључује и њену испоруку;
- да је коришћење преносивих уређаја у великом порасту;
- да се информације у све већој мери откривају преко система препоручивања;
- да се корисници све више ослањају на нове нетрадиционалне носиоце информација.

Мрежни универзум нуди текст, податке, слике, звуке, мултимедијалне записе и многе друге облике информација, али је чињеница да су сви они презентирани у комплексном окружењу глобалне мреже метаподатака. Улога библиотека је да испуне очекивање корисника да се тражена информација пронађе и добије на једноставан начин. При томе се морају имати у виду и друга очекивања као што су да онлајн каталози личе на уобичајене веб странице, да метаподаци укључују и сажетке

и садржај докумената, да постоје линкови који воде ка сродним релевантним изворима информација. Каталогски и каталогизација функционисају данас у сасвим новом свету у коме постоје нове врсте извора информација, па самим тим и сасвим нове врсте библиотечких записа, нови дигитални ресурси и колекције, интегрисани библиотечки системи, растући број апликација, али и често недовољан унос метаподатака који омогућава манипулацију подацима на различитим нивоима. О стању на тржишту MARC записа у Северној Америци речито говори извештај за ову годину. У њему се истичу пораст ретроспективног уноса, задовољајући ниво образованог кадра за каталогизацију, али и још увек велико неповерење према туђим записима као и чињеница да узајамна каталогизација није још досегла жељени ниво.

Пре појаве светске мреже, креирање метаподатака било је у функцији проналажења претежно штампаног библиотечког материјала и управљања њиме. На одређеним прецизно дефинисаним правилима и договорима заснивали су се тадашњи узајамни каталогски системи. После продора Интернета, они су морали да опишу и нове, веома различите типове материјала на начин пријемчив за различите корисничке заједнице. Управљање метаподацима и њихово преношење, размена и конвертовање у оквиру комплексног система репозиторијума постали су битан фактор рентабилности сваког појединачног система. Данашње окружење подразумева велики број база са пуним текстом и база цитата, електронских књига и институционалних репозиторијума, онлајн каталога и других електронских ресурса. Тако се у опис електронских извора укључују комисије за избор материјала, продавци, издавачи, аутори, каталогизатори и информатичари, али и многи други, а сама библиотека доноси одлуку који ће од ових података задовољити стандарде

њеног каталога. Паралелно са овим процесима, библиотеке еволуирају ка дигиталним библиотечким агрегаторима који укључују текстове, слике, звук и изворно дигитални материјал (најчешће препринте, збирке података, дисертације, архиве мрежних страница). Каталогски опис све више укључује линк ка конкретним дигитализованим документима, а извори метаподатака су све шири и обухватају библиографије и каталоге, сервисе за писање апстраката и индексаацију, нормативне и класификацијске податке. Аутори прилажу сопствене продукте при формирању институционалних репозиторијума, универзитетских портала и слично, а јавља се и потреба за укључивањем елемената као што су *worldcat identities*, *frbr* сетови, фасетна класификација, анализе пуних текстова. Јавља се и реализација међународних пројеката у овој области као што је *viaf*.

У складу са трендовима савремене комуникације, тренутно су највеће инвестиције усмерене на формирање друштвених мрежа појединих научних области ради ефикасности истраживачких процеса, бржег протока података и лакшег проналажења партнера за нове пројекте. Најрентабилнијим начином креирања и размене метаподатака сматра се интегрисање, откривање и линковање података библиотечких колекција преко сервиса као што су Google или WorldCat, преко националних библиотека или међународних конзорцијума, на начин који омогућава ефикасан проток података и њихову синхронизацију. Разноликост и обиље података на овај начин опстају, али је управљање знатно олакшано. Иако не постоји неки јединствени пут који треба следити, мора се обезбедити онај минимум стандарда који омогућују координацију, сарадњу и интероперабилност у глобалном контексту. Сврха ове врсте сарадње јесте да се појединачне колекције укључе у општи проток информација и привуку пажњу потенцијалних корисника.

Учешће у колаборативним инфраструктурама омогућава постизање циља да се колекције учине видљивијим заједници коју библиотека опслужује. Дигитализовање колекција и пружање могућности да на нашим серверима буду похрањени изворно дигитални материјали, као и они који су важни за процес образовања, наставе, науке и

очувања културног наслеђа важан су корак у транзицији кроз коју библиотеке данас пролазе. Библиотеке нису изолована острва довољна сама себи, стога треба бити спреман на различите модалитете сарадње и отворен за нове опције у процесу транзиције која води ка неком будућем благостању библиотечке делатности.